

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Стратан-Артишкової Тетяни Борисівни
на дисертацію Сущенко Оксани Степанівни
«Формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі
фортепіанного навчання»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. У дисертаційній роботі Сущенко Оксани Степанівни здійснено цілісне дослідження проблеми формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання. Дисертація присвячена надзвичайно важливій й актуальній для сучасної педагогічної науки проблемі – формуванню художньо-естетичного досвіду підлітків, вирізняється науковою новизною, практичною значущістю.

Гуманістична парадигма сучасної освіти висуває нові вимоги до розвитку духовно-творчої особистості, акцентує увагу на формуванні розумово-когнітивних якостей, культури сприйняття, пізнання-мислення, співпереживання, ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, здатності до творчого самовираження через мистецтво. Відтак, нагальною постає проблема формування художньо-естетичного досвіду підлітків, що передбачає сформованість духовної потреби учнів до сприйняття та інтерпретації художніх образів, їх духовно-практичного осягнення й пізнання, володіння вміннями художньо-діалогового спілкування, способами набуття власного художньо-естетичного досвіду засобами мистецтва.

Актуальність дисертаційного дослідження О. Сущенко, предметом якого є методика формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання, підтверджується також низкою визначених здобувачкою суперечностей між: музично-педагогічною значущістю формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання і недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад, умов та засобів, спрямованих на досягнення поставленої мети; необхідністю переосмислення змісту художньо-естетичного досвіду підлітків і недостатньою розробленістю методичного забезпечення у контексті фортепіанного навчання; усвідомленням великого значення формування художньо-естетичного досвіду учнів підліткового віку і переважанням традиційної практики фортепіанного навчання. Отже, актуальність виконаного О. Сущенко дослідження не викликає сумнівів.

Дисертаційне дослідження проводилося на базі та у відповідності з науково-дослідною роботою кафедри фортепіанного виконавства та педагогіки мистецтва факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Українського державного університету імені Михайла Драгоманова і складає

частину комплексного дослідження з теми: «Удосконалення музично-естетичного навчання учнівської молоді у різних ланках мистецької освіти».

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 1 від 22 грудня 2022 року).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою: проаналізовано стан досліджуваної проблеми в науковій літературі; визначено сутність, зміст та компонентну структуру художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання; обґрунтовано наукові підходи та принципи формування художньо-естетичного досвіду учнів підліткового віку в процесі фортепіанного навчання; розроблено критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання; розроблено методичну модель та експериментально перевірено ефективність методики формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання.

Нові факти, одержані здобувачем. У дослідженні вперше:

- здійснено цілісне дослідження формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання;

- розкрито сутність та характерні ознаки художньо-естетичного досвіду підлітків;

- визначено компонентну структуру, розроблено критерії, показники та рівні сформованості художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання;

- розроблено педагогічні умови та модель формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання;

- розроблено методику формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання.

Уточнено сутність поняття «художньо-естетичний досвід підлітків».

Подальшого розвитку дістали: методологічні підходи та принципові положення формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання; зміст та методи формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання у позашкільних закладах мистецької освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Авторкою дисертаційної роботи логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, що відповідають темі дисертації.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв ретельний аналіз джерельної бази дослідження. Основні наукові положення, висновки, сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі наукових праць зарубіжних та сучасних українських учених, педагогів-музикантів. Обґрунтованість наукових положень, висновків і

рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується ґрунтовним вивченням і аналізом наукових праць і не викликає сумніву.

Аналіз тексту дисертації О. Сущенко та змісту публікацій дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота О. Сущенко містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати й висновки у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумнівів практичне значення одержаних результатів, яке полягає у впровадженні в процес фортепіанного навчання учнів позашкільних закладів мистецької освіти методичних засад, принципів, педагогічних умов формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі навчально-виконавської діяльності та удосконалення процесу фортепіанної підготовки учнів; використанні теоретичних висновків та експериментальних результатів дослідження у навчальних матеріалах курсу: «Методика навчання гри на фортепіано», «Основний музичний інструмент», на заняттях із педагогічної практики.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Структура представленого дослідження науково виважена й логічно структурована. Аналіз дисертації та її завершеності свідчить про те, що зміст дисертаційного дослідження О. Сущенко відповідає меті й поставленим завданням.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел до кожного розділу, загальних висновків, 9 додатків на 41 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 238 сторінок, з них основного тексту – 168 сторінок. Робота містить 17 таблиць та 3 рисунки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження. Відповідно до предмета дослідження, окреслених мети й завдань, а також визначеної парадигми наукового пошуку, окреслено методи дослідження (*теоретичні, емпіричні, статистичні*), схарактеризовано теоретико-методологічну основу дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, подано відомості про публікації, зазначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні основи дослідження проблеми формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання»** – дисертанткою здійснено ґрунтовний аналіз наукових праць з проблеми дослідження, розглянуто категорію «досвід» у філософському, соціологічному, культурологічному, мистецтвознавчому, психологічному, педагогічному аспектах. Це дало змогу здобувачці узагальнити, що досвід постає як цілісне, багатокомпонентне утворення, котре поєднує когнітивні, емоційно-чуттєві, мотиваційні, соціальні та

ціннісно-сміслові виміри, котрі формується у процесі активної діяльності й рефлексивного осмислення, забезпечує інтеграцію знань, умінь, переживань, слугує підґрунтям особистісного розвитку, самореалізації й формування духовно-ціннісних орієнтацій особистості (с. 39).

Спираючись на теоретичні засади, сформульовані в наукових працях відомих українських педагогів, педагогів-музикантів, слушно визначено й розкрито зміст категорії «естетичне», котре розуміється здобувачкою як: квінтесенція емоційно-чуттєвої свідомості особистості; ціннісне ставлення до мистецтва й дійсності в процесі пізнання та творчості; феномен, що функціонує в контексті особистісного розвитку й культуротворчої активності; внутрішня мотивація суб'єкта до сприйняття естетичної досконалості у мистецтві; реалізація в художньо-творчій діяльності (с. 40) й «пов'язане з розвитком емоційно-ціннісного ставлення до творів музичного мистецтва та передбачає глибоке особистісне сприйняття їх художнього змісту на основі емоційного переживання й осмислення» (с. 41).

У контексті фортепіанного навчання підлітків О. Сущенко визначає категорію «художнє», що слугує концептуальним орієнтиром для формування художньо-естетичного досвіду, ґрунтується на пізнанні, рефлексивному осмисленні та художній інтерпретації музичних образів й розглядається як образна природа твору мистецтва (уявлення про художні засади, реальність, форму); як засіб художнього-естетичного самовираження (реалізація художнього бачення, емоційно-рефлексивної інтерпретації); як виконавське втілення художнього змісту (розкриття естетичних, ціннісно-сміслових аспектів) (с. 42).

Ґрунтовний аналіз наукових праць, узагальнення наукових позицій українських вчених, науковців, педагогів, дослідників щодо сутності досліджуваного феномену, а також дослідження категорій «художнє», «естетичне», «музичне сприйняття», «музичне мислення» «художній образ», «інтерпретація», дало авторці змогу уточнити ключову дефініцію та визначити поняття «художньо-естетичний досвід підлітків» як *«інтегративне особистісне утворення, що виявляється у здатності учнів до емоційно-естетичного осягнення й естетичної оцінки художньої суті музичних творів та рефлексивного осмислення художньо-естетичної якості їх виконання»* (с. 58).

Відповідно до змісту художньо-естетичного досвіду здобувачкою виокремлено та схарактеризовано структурні компоненти досліджуваного феномену, зокрема, емоційно-естетичний, пізнавально-оцінний, художньо-діяльнісний.

У другому розділі дослідження – **«Методологічні засади формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання»** – здобувачкою виокремлено, логічно й послідовно схарактеризовано наукові підходи (*аксіологічний, гедоністичний, особистісно-орієнтований, рефлексивний, діяльнісний*), котрі, як зазначає О. Сущенко, спрямовані на визначення стратегічних орієнтирів формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання та

служать теоретико-методологічним підґрунтям для розробки відповідних педагогічних принципів формування цього феномена в учнів підліткового віку (с. 85-86).

Відповідно до окреслених методологічних засад, провідними принципами формування художньо-естетичного досвіду підлітків у фортепіанному навчанні визначено: принцип емоційно-естетичної активізації, художньо-естетичної детермінації музично-виконавського процесу, художньо-діалогової взаємодії та орієнтації на художньо-естетичне самовираження у музично-виконавській діяльності.

Педагогічними умовами визначено:

- актуалізація емоційно-естетичних вражень та почуттів підлітків у процесі сприйняття музичних творів;

- залучення учнів підліткового віку до пізнавально-оцінної діяльності у процесі художньо-естетичного осягнення змісту музичних творів;

- спонукування підлітків до реалізації художньо-естетичної сутності творів у власній інтерпретації.

Відповідно означеній структурі «художньо-естетичного досвіду слушно визначено критерії та показники сформованості досліджуваного феномену, як-от: *міра емоційно-естетичного осягнення музичних творів; міра здатності до пізнання й художньо-естетичної оцінки творів музичного мистецтва; ступінь спроможності до художньо-естетичного самовираження в особистісно-інтерпретаційній діяльності.*

З метою встановлення рівня сформованості художньо-естетичного досвіду підлітків здобувачкою визначено комплекс методів і творчих завдань діагностичного характеру: вербалізації естетичної структури художнього образу, евристичної бесіди, диференціації естетичних категорій в музичних образах фортепіанної спадщини, художньо-естетичного аналізу музичного твору, асоціацій, проблемно-пошуковий, моделювання вербальної інтерпретації твору, оцінювання гармонії художньої змісту і форми, евристичної дискусії з питання естетичної оцінки художньої сутності фортепіанних творів, інтонаційних естетичних діалогів; художньо-інтерпретаційний, створення «ситуацій успіху», поліверсійності репетиційного процесу, моделювання виконавської інтерпретації твору, фортепіанного виконавського проєкту, рефлексії виконавської діяльності, самоконтролю виконавської діяльності, концертної діяльності, нетворкінг-сесія «Формування художньо-естетичного досвіду виконавця-піаніста» (с. 98-99).

У третьому розділі дослідження «Дослідно-експериментальна робота з формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання» здійснено діагностику рівнів сформованості художньо-естетичного досвіду підлітків, розроблено критеріальний апарат дослідження сформованості художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання; обґрунтовано методи діагностики рівня сформованості художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання з метою відбору учасників експериментального

дослідження; діагностовано початковий рівень сформованості художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання відповідно до визначених критеріїв та показників.

Узагальнено сформованість диференційованих ознак кожного з чотирьох рівнів сформованості художньо-естетичного досвіду підлітків: адаптаційного, низького, достатнього, високого (с. 148).

Методика формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання здійснювалась упродовж трьох взаємодійних етапів, відповідно яким впроваджувались ефективні традиційні та інтерактивні методи навчання.

Узагальнення отриманих результатів наукової роботи, що має наукову новизну, теоретичне і практичне значення, підтвердило досягнення здобувачкою мети, успішне виконання поставлених завдань.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У дисертації (розділ 2.1.) слушно визначаються наукові підходи. Більш глибокого обґрунтування, на наш погляд, потребує рефлексивний підхід, який спонукає до самооцінки, самоаналізу, дає змогу підліткам краще усвідомити своє ціннісне ставлення до музичного твору, навколишнього світу, самого себе.

2. Представлена авторська методика передбачає використання учнями у процесі виконання завдань певного музичного матеріалу. На нашу думку, доцільно було б розкрити, за якими критеріями здійснювався відбір музичних творів.

3. У розділі 2.2. представлено етапну методику реалізації педагогічних умов формування художньо-естетичного досвіду підлітків. Запропонована авторкою методика могла б бути більш структурованою в аспекті використання мультимедійних технологій, що плідно впливатиме на розвиток художньо-ціннісної сфери підлітків у процесі художньої інтерпретації музичних творів.

4. У висновках слід глибше окреслити подальші наукові напрями у контексті інтеграції різних видів мистецтва у процесі художнього сприйняття, інтерпретації, виконавського відтворення музичних творів.

Проте, висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому, не знижують її цінність і мають рекомендаційний характер.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Основні положення наукової роботи представлено у 8 публікаціях авторки, з яких: 3 одноосібних – у фахових виданнях України (категорії Б); 1 – у зарубіжному виданні (ЄС), 4 – апробаційного характеру (матеріалах конференцій).

На основі аналізу змісту публікацій О. Сущенко можна констатувати, що наукові положення, результати, висновки, які було отримано в процесі проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретико-методичні положення, результати дослідження були представлені на науково-методичних і науково-практичних конференціях (міжнародних, всеукраїнських), щорічних звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і докторантів Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають чинним вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Сущенко Оксани Степанівни на тему: «Формування художньо-естетичного досвіду підлітків у процесі фортепіанного навчання» є самостійним завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти та науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), а її автор, Сущенко Оксана Степанівни, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 014 Середня освіта. Музичне мистецтво.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики
навчання мистецьких дисциплін
Бердянського державного
педагогічного університету

Т. Б. Стратан-Артишкова

Підпис Тетяни Стратан-Артишкової засвідчую

Начальник відділу кадрів

Юлія БОЙКО

